

*Самойлик Ю.В.,**к.е.н., доцент,**доцент кафедри економіки підприємства,
Полтавська державна аграрна академія*

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ СКОТАРСТВА В АГРОФОРМУВАННЯХ

Анотація. У статті запропоновано підхід до трактування категорії «логістична система в скотарстві» як бінарної схеми просування елементів матеріальних та інформаційних потоків в інтегральному взаємозв'язку паралельних виробничих процесів молочного та м'ясного напрямків. Набули подальшого розвитку підходи щодо класифікації логістичних систем у скотарстві шляхом виділення загальних та специфічних критеріїв класифікації. Побудовано модель механізму формування і розвитку логістичних систем скотарства в агроформуваннях.

Ключові слова: логістика, логістична система скотарства, агроформування, види логістики, класифікація видів логістики, механізм.

Постановка проблеми. Функціонування та розвиток підприємств у сучасних ринкових умовах неможливий без побудови ефективної логістичної системи. Основною метою впровадження логістики на різних управлінських рівнях господарювання є мінімізація трансакційних витрат, які виникають на стадіях постачання, виробництва, збуту продукції. Низку особливостей має агрологістика, що пов'язано зі специфікою агропромислового виробництва. Крім того, в розрізі галузей агропромислового комплексу механізми побудови логістичних систем суттєво відрізняються.

Заслугує на увагу логістика у тваринництві, а зокрема в скотарстві. По-перше, розвиток даної сфери супроводжується низкою проблем, однією з яких є висока собівартість продукції, що зумовлює необхідність пошуку резервів зниження витрат, зокрема трансакційних. По-друге, у виробництві продукції даної галузі задіяні сільськогосподарські тварини, що знижує рівень контрольованості логістичних процесів. По-третє, функціонування продуктових підкомплексів, зокрема м'ясопродуктового та молокопродуктового, супроводжується незбалансованістю міжгосподарських зв'язків. По-четверте, виробництво продукції скотарства є досить тривалим і містить значну кількість операцій, що потребує ефективної інфраструктурно-логістичної оптимізації. Таким чином, механізм побудови ефективної логістичної системи у скотарстві відіграє важливу роль в удосконаленні системи управління та підвищенні ефективності функціонування даної галузі, що й визначає актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування логістичних систем в аграрній сфері привертають останнім часом увагу низки науковців, зокрема, цікавими є дослідження О.П. Величка, А.М. Гаджинського, І.А. Кравчука, А.Г. Кальченка, С.В. Крикавського, С.І. Мороза, М.А. Окландера, Ю.В. Пономарьової, О.М. Сумця, Є.В. Скакаліної, Н.І. Чухрая та ін.

Розглядаючи агрологістичні системи, варто зауважити, що механізм їх побудови суттєво відрізняється залежно від

типу, розмірів та організаційно-правової форми ринкових суб'єктів. Варто звернути увагу на точку зору О.П. Величка, який диференціює корпоративну і кооперативну логістику в агробізнесі і зазначає, що корпоративна агрологістика – це логістика, при якій послідовні етапи постачання, виробництва і розподілу знаходяться в межах одно- чи декількоасібного контролю з метою максимізації корпоративних фінансових результатів. Кооперативна агрологістика – це логістика, при якій послідовні етапи постачання, виробництва і розподілу контролюються через демократичне управління та багатоособіне рівноправне співволодіння, переважно на безприбутковій основі, з метою мінімізації логістичних витрат власників (членів) [1, с. 235].

Сучасний стан аграрного ринку супроводжується динамічним розвитком сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, у зв'язку з чим останнім часом з'являється значна кількість праць, присвячених питанням розвитку даної форми об'єднань підприємств і, зокрема, побудови агрологістичних систем на кооперативній основі. Даним питанням присвячені праці В.Г. Андрійчука, В.В. Зіновчука, О.В. Крисального, М.І. Кісіля, Т.А. Косарєвої, І.А. Кравчука, П.М. Макаренка, М.І. Маліка, Г.М. Підлісецького, П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина та ін.

І.А. Кравчук зазначає, що обслуговуючі кооперативи в агропродовольчій логістиці є суб'єктами інтеграційних відносин між виробниками сільськогосподарської сировини, переробними підприємствами, іншими учасниками аграрного ринку. Їх діяльність спрямована на оптимізацію ланцюга постачання продукції сільського господарства, що дозволяє знижувати трансакційні витрати та економічні ризики постачальників, сприяє підвищенню доходів виробників сільськогосподарської продукції, унеможливує «диктування умов» переробником виробнику-постачальнику [2, с. 132].

Значні особливості має побудова агрологістичних систем у вертикально інтегрованих структурах. С.В. Скакаліна зазначає, що інтеграція в сфері АПК є економічно доцільним процесом, що дозволяє знизити трансакційні витрати, забезпечити стабільне постачання ресурсами і збут виробленої продукції. Однак у вертикально структурованих корпораціях фактор зниження трансакційних витрат нівелюється необхідністю утримувати в структурі вертикальної інтеграції елементи з низькою або негативною рентабельністю. Реалізація переваг інтеграції можлива в корпораціях тільки при раціональному формуванні їх організаційно-виробничої структури, що враховує як технологічні особливості виробництва продукції, так і зовнішні умови діяльності. Велике значення в процесі оптимізації логістичних процесів має інтеграція інформаційних потоків. Інтеграція необхідної інформації (прогнозів, замовлень, маркетингових планів, звітів про стан замовлень і відправлених вантажів), що циркулює всередині агрохолдингу і між партнерами по каналу розподілу, дозволяє значно підвищити ефективність

використання запасів і бізнесу в цілому, а також сприяє скороченню невизначеності [4, с. 107].

Таким чином, процес формування логістичних систем в агропромисловому комплексі досить складний і може приймати різні форми залежно від організаційно-правового статусу. Цьому питанню присвячена значна кількість наукових праць, у яких розглядаються відмінності та особливості побудови логістичних систем для різних за розміром та організаційно-правовою формою агропромислових підприємств. Втім, у сучасній літературі зустрічаються лише поодинокі праці, у яких на фундаментальній та прикладній основі розглянуто галузеві особливості побудови агрологістичних систем, зокрема у тваринництві.

Мета статті полягає у аналізі науково-практичних підходів щодо обґрунтування механізму формування і розвитку агрологістичних систем у скотарстві для різних за організаційно-правовою формою, розміром та спеціалізацією ринкових суб'єктів. Обґрунтування сутності категорії «логістична система у скотарстві», розвитку підходів щодо класифікації логістичних систем у скотарстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. У агропромисловому комплексі впровадження логістичних систем доцільно розглядати з точки зору їх інтеграції в систему менеджменту, а також як механізм модернізації інфраструктури економічної системи. Логістика в агропромисловому комплексі охоплює кілька операційних стадій: заготівля сировини, виробництво продукції, переробка, збут, розподіл, складування готової продукції. Відповідно до цього варто виділити заготівельну, виробничо-продовольчу, розподільчу, транспортну, збутову. Види логістики та напрями побудови логістичних систем виявляються залежно від галузей розвитку та спеціалізації агроформування. Так, у тваринництві варто виділити такі специфічні види логістики: кормовиробничу, відгодівельну, оглядово-ветеринарну, виробничо-переробну. Таким чином, доцільно розглянути класифікацію видів логістики та виявити специфічні класифікаційні ознаки у скотарстві.

У науковій літературі новим є підхід щодо побудови логістичної системи на інтегрованій корпоративній основі, що найбільше характерно для агрохолдингів, та кооперативних засадах, характерним проявом чого є створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

І корпоративні, і кооперативні форми ведення аграрного бізнесу відіграють важливу роль в контролі логістичного ланцюга створення вартості продукції та захисті економічних інтересів. Корпоративна і кооперативна логістики АПК мають як спільні, так і відмінні характеристики та особливості і різновиди [1, с. 234].

Найбільш загальним є поділ логістики на внутрішню і зовнішню, відповідно до якого може бути сформована логістична система на рівні окремого суб'єкта господарювання або за його межами.

У системі кооперативного та корпоративного агробізнесу суб'єктами внутрішньої логістики є, зокрема, кооперативні чи корпоративні підприємницькі організації, які самостійно формують такі процеси, як постачання, зберігання, збут, транспортування тощо, а суб'єктами зовнішньої логістики – спеціалізовані кооперативні чи корпоративні підприємства (логістичні оператори), що забезпечують виконання частини або комплексу потокових процесів окремої кооперативної чи корпоративної організації. Внутрішня логістика передбачає обслуговування як виключно власних потокових процесів

(замкнута, або обмежена логістика), так і в поєднанні з цим, додаткове використання частини логістичних потужностей підприємства на стороні (інсорсинг). Агрологістичний інсорсинг в сільськогосподарському виробничому кооперативі, наприклад, може передбачати тимчасове прийняття для зберігання на власному складі запасів інших власників, на період, коли склад використовується не на повну потужність. Агрологістичний інсорсинг в сільськогосподарському обслуговуючому кооперативі передбачає використання логістичних потужностей для надання послуг як своїм членам, так і іншим замовникам. Агрологістичний субконтрактинг в сільськогосподарській обслуговуючій кооперації – це традиційні послуги з транспортування та зберігання з незначною мірою інтеграції із замовником послуг [1, с. 235].

Підтримуючи підхід О.П. Величка щодо поділу логістики на корпоративну та кооперативну, І.А. Кравчук пропонує розглядати приватно-корпоративну та фермерсько-кооперативну логістику. Науковець зазначає, що «приватно-корпоративна і фермерсько-кооперативна форми аграрного підприємництва є перспективними в умовах розвитку агропродовольчої логістики в Україні, в яких сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи є основними локальними суб'єктами. Фермерсько-кооперативна форма ґрунтується на демократичному управлінні, багатоосібному рівноправному співволодінні, прозорості контролю, мінімізації логістичних витрат та збільшенні прибутків власників (членів) кооперативу. Ефективним чинником формування агропродовольчої логістики є регіональна інтеграція сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, переробників, торговельних мереж (супермаркетів) та інших суб'єктів ринку продовольства. Перевагами регіональних кооперативних центрів агробізнесу вбачаються можливість формування групи аналітично-інформаційного забезпечення з членів кооперативів, професійне здійснення бізнес-планування, юридичного супроводу, здатність до вертикальної інтеграції із різними корпоративними утвореннями в межах та поза межами регіону» [2, с. 135].

Вагомими в галузі логістики є дослідження О.М. Сумець, який досить ґрунтовно аналізує підходи до систематизації та класифікації видів логістичної діяльності підприємств агропромислового комплексу і виділяє такі її види: локалізація виробництва і складів, закупівля необхідних матеріально-технічних ресурсів для забезпечення функціонування підприємства, доставка запасних частин, транспортування і переміщення матеріально-технічних ресурсів, їх складування й управління запасами, вантажопереробка, комплектування і упакування продукції, моніторинг переміщення сільгосппродукції, формування та підтримання зв'язків із постачальниками, посередниками і споживачами, розподіл і обслуговування споживачів на визначених сегментах ринку [5, с. 162].

У результаті проведеної систематизації та узагальнень науковець виділяє 19 видів логістичної діяльності, що здійснюється в межах логістичної системи виробничих і переробних підприємств агропромислового комплексу, серед яких доцільно звернути увагу на такі види логістики, як функціональна та фазова. Функціональна логістика включає такі операційні процеси, як закупівля, переміщення і транспортування, управління запасами, обслуговування клієнтів, вантажопереробка, доставка запасних частин, моніторинг переміщення, складування, комунікації, упакування, комплектування, локалізація виробництва і складів. Фазова логістика формується залежно

від стадії виготовлення продукції (виконання робіт, надання послуг): управління фінансовими й інформаційними потоками, постачання, виробництво, розподіл і збут, повернення, утилізація, знищення.

Наукові підходи до класифікації логістики, у тому числі й агропромислової, є досить загальними, що ще раз підкреслює доцільність виявлення специфічних класифікаційних ознак залежно від галузі та спеціалізації виробничої діяльності аграрного підприємства, зокрема у скотарстві (табл. 1).

Розвиваючи наукові підходи щодо формування логістичних систем в об'єднаннях підприємств, варто детальніше розглянути особливості логістичної діяльності в агроформуваннях, які спеціалізуються на скотарстві. У даній галузі важливе значення має виробничий напрям – молочний чи м'ясний. Для більшості агроформувань домінуючим є молочний напрямок, м'ясне скотарство виступає як доповнююча галузь.

Таким чином, логістична система в скотарстві – це бінарна схема просування елементів матеріальних та інформаційних потоків в інтегральному взаємозв'язку паралельних виробничих процесів молочного та м'ясного напрямків.

Залежно від організаційно-правової форми взаємодії елементів економічної системи, іншими словами, залежно від форми інтеграції або кооперації суб'єктів господарювання варто виділити логістичну систему вертикально інтегрованих структур, кооперативну логістичну систему та логістику незалежних підприємств. Перша форма характерна для агрохолдингів, концернів, фінансово-промислових груп та інших форм об'єднань підприємств, які передбачають юридичну залежність суб'єктів господарювання один від одного.

Таким чином, дана логістична система є внутрішньою. У той же час не кожне вертикально інтегроване формування має повний цикл виробництва. Так, наприклад, може бути від-

Таблиця 1

Класифікаційна система видів логістики у скотарстві

Класифікаційна ознака	Види логістики	Характеристика
Загальні види логістики у тваринництві		
За рівнем формування	Мікрологістика	Формування логістичних систем в межах підприємства
	Мезологістика	Формування логістичних систем в межах регіону
	Макрологістика	Формування логістичних систем в межах держави
	Мегалогістика	Формування логістичних систем на міжнародному рівні
За середовищем здійснення	Внутрішня	Об'єднує одну економічну систему (підприємство, групу юридично об'єднаних підприємств)
	Зовнішня	Об'єднує кілька економічних систем
За функціональною основою	Операційна	Охоплює виробничі та невиробничі процеси (закупівлю, переміщення і транспортування, вибір технології, виробництво сировини, переробку, реалізацію готової продукції, управління запасами, організація сервісу, навантаження, розвантаження, доставку запасних частин, складування, формування комунікацій, упакування, комплектування)
	Постадійна	Об'єднує стадії виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг (укладання контрактів, постачання, виробництво, переробку, розподіл, збут, повернення, формування запасів)
За рівнем охоплення	Загальна	Охоплює всі процеси, операції та стадії економічної системи
	Локальна	Охоплює частину процесів, операцій та стадій економічної системи
За формою здійснення	Власна	Виконується за рахунок власних економічних ресурсів
	Аутсорсингова	Передбачає залучення зовнішніх логістичних послуг
Специфічні види логістики у скотарстві		
За організаційно-правовою формою взаємодії елементів економічної системи	Незалежна логістика	Формується у підприємствах, які не входять до будь-яких об'єднань агроформувань
	Логістика верти-кально інтегрованих структур	Характерна для вертикально інтегрованих структур, зокрема агрохолдингів, які мають вертикальний виробничо-продуктовий ланцюг
	Кооперативна логістика	Формується на базі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, до яких можуть входити різні за розмірами та організаційно-правовими формами суб'єкти господарювання та господарства населення
За характером господарських процесів	Основна	Забезпечує виробництво готової продукції (відгодівельна, виробничо-переробна, розподільча)
	Допоміжно-обслуговуюча	Формується в межах допоміжних та обслуговуючих процесів, що супроводжують та сприяють виготовленню основної продукції (кормовиробнича, оглядово-ветеринарна, екологічна)
За сферою управління	Інфраструктурна	Сприяє формуванню допоміжних виробничо-обслуговуючих об'єктів економічної системи
	Маркетингово-управлінська	Передбачає інтеграцію в систему менеджменту функцій управління інформаційними та матеріальними потоками з метою забезпечення маркетингової орієнтації виробництва

Джерело: розроблено автором

сутня власна торговельна мережа, за таких умов логістична система є зовнішньою, оскільки передбачає взаємодію із незалежними суб'єктами зовнішнього середовища.

Кооперативна логістика формується на базі юридично незалежних підприємств, фермерських господарств та господарств населення, а також інших суб'єктів ринку, які об'єдналися у сільськогосподарський обслуговуючий кооператив. У галузі скотарства, з точки зору синергічного підходу, доцільним є створення багатофункціонального сільськогосподарського кооперативу, одним із завдань якого буде логістичне обґрунтування виробничо-комерційної діяльності членів кооперативу. Нині на національному ринку домінують молочарські кооперативи, які переважно спеціалізуються на організації збору молока з метою подальшого його продажу переробним підприємствам. При цьому логістичні функції нівелюються, оскільки здебільшого сільськогосподарський кооператив налагоджує партнерські зв'язки з одним або кількома переробними підприємствами, що обмежує стратегічні альтернативи збуту. Створення логістичних центрів на базі багатофункціональних молочарських обслуговуючих кооперативів є необхідним напрямком реалізації стратегії розвитку їх членів.

На національному ринку тваринницької і, зокрема, скотарської продукції присутні незалежні сільськогосподарські підприємства, які не входять до об'єднань підприємств. Формування і розвиток логістичних систем у цих суб'єктах господарювання має здійснюватись відповідно до розмірів підприємств. Для великих організаційних структур доцільно будувати власну логістичну систему, для малих – аутсорсингову.

Механізм формування і розвитку логістичних систем скотарства в агроформуваннях має ґрунтуватись на таких важелях економічного управління:

1. Охоплення всіх ланок виробничо-продовольчого ланцюга. Такий підхід може передбачати існування локальних логістичних систем, які об'єднують окремі стадії чи операції з виробництва продукції тваринництва, наприклад, кормовиробництво та відгодівлю. Однак ці локальні системи мають бути об'єднані в загальну логістичну систему, що сприятиме отриманню ефекту синергії та формуванню ефективної інфраструктурної логістики.

2. Автоматизація та інформатизація логістичних потоків. Механізм формування логістичних систем у скотарстві буде ефективним за умови впровадження сучасних комп'ютерних технологій, навігації, автоматизованих систем контролінгу, що забезпечує оптимізацію всіх операцій та процесів на всіх стадіях виробництва продукції та мінімізацію втрат матеріалів та інформації. У молочному скотарстві важливого значення при цьому набуває побудова сучасних молокопроводів, які, крім ресурсозбереження, сприяють збереженню якісних властивостей молока, що, у свою чергу, позитивно відобразиться на його реалізаційній ціні.

3. Програмно-цільовий підхід. Такий спосіб формування логістичних систем передбачає прийняття управлінських рішень на основі ув'язування цілей з ресурсними можливостями. При цьому необхідною є розробка комплексу взаємопов'язаних логістичних проектів, що охоплюють всі процеси та операції в ланцюгу «постачання – виробництво – переробка – реалізація – складування».

Рис. 1. Модель механізму формування і розвитку логістичної системи скотарства в агроформуваннях

Джерело: розроблено автором

4. Альтернативність. Передбачає необхідність розробки кількох варіантів просування матеріальних та інформаційних потоків і вибір оптимального з цих варіантів відповідно до змін умов зовнішнього середовища. Крім того, важливим є механізм обґрунтування альтернативного вибору – побудова власної логістичної системи, чи аутсорсинг цих послуг.

Таким чином, доцільно побудувати модель механізму формування і розвитку логістичної системи скотарства в агроформуваннях (рис. 1).

Таким чином, застосування логістики у галузі скотарства агроформувань є необхідним напрямком системи менеджменту та невід’ємним елементом інфраструктури економічного суб’єкта.

Висновки. Формування і розвиток логістичних систем скотарства в агроформуваннях – це складний процес, який потребує досконалих механізмів. У даній галузі можливе застосування різних видів логістики відповідно до таких загальних класифікаційних ознак: за рівнем формування, за середовищем здійснення, за функціональною основою, за рівнем охоплення, за формою здійснення. Специфічними класифікаційними ознаками у скотарстві є такі: за організаційно-правовою формою взаємодії елементів економічної системи, за характером господарських процесів, за сферою управління.

Специфікою логістичної системи скотарства є насамперед існування двох виробничих напрямів у цій галузі – молочного й м’ясного, які суттєво відрізняються за технологією. Отже, логістична система у скотарстві являє собою складну схему оптимізації матеріальних та інформаційних потоків, кінцевою продукцією яких є молоко та м’ясо. У цілому логістичну систему в скотарстві можна визначити, як бінарну схему просування елементів матеріальних та інформаційних потоків в інтегральному взаємозв’язку паралельних виробничих процесів молочного та м’ясного напрямків.

Основними важелями економічного управління формуванням і розвитком логістичних систем у скотарстві мають бути: охоплення всіх ланок виробничо-продовольчого ланцюга, автоматизація та інформатизація логістичних потоків, програмно-цільовий підхід, альтернативність.

У скотарстві провідними організаційно-правовими формами логістичних систем є такі: внутрішня логістична система великих незалежних підприємств або їх об’єднань, підрозділ багатofункціонального сільськогосподарського кооперативу, вузькоспеціалізований логістичний сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, логістична (або маркетингово-логістична асоціація), підрозділ дорадчої служби, договірні відносини з незалежною аутсорсинговою логістичною компанією.

Перспективи розвідок у даному напрямі дослідження полягають в обґрунтуванні механізму вибору стратегічних альтернатив побудови логістичних систем.

Література:

1. Величко О.П. Корпоративна і кооперативна логістика в агробізнесі / О.П. Величко // Вісник Хмельницького національного університету – 2012. – № 1. – С. 233–238.
2. Кравчук І.А. Роль обслуговуючих кооперативів в агропродовольчій логістиці / І.А. Кравчук // Кооперативні читання: 2014 : мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (27–29 березня 2014 р.). – Житомир : ЖНАЕУ, 2014. – С. 132–136.
3. Мороз С.І. Розробка логістичної моделі управління витратами в м’яному тваринництві засобами Microsoft Projekt / С.І. Мороз // Агросвіт. – 2009. – № 3. – С. 28–31.
4. Скакалина Е.В. Структура логістической компоненти ERP-системы агрохолдинга / Е.В. Скакалина // Вестник Полтавской государственной аграрной академии. – 2014. – № 1. – С. 106–108.
5. Сумець О.М. Систематизація видів логістичної діяльності підприємств агропромислового комплексу / О.М. Сумець // Економічний форум. – 2014. – № 2. – С. 157–163.

Самойлик Ю.В. Механизм формирования и развития логистических систем скотоводства в агроформированиях

Аннотация. В статье предложен подход к трактовке категории «логистическая система в скотоводстве» как бинарной схемы продвижения элементов материальных и информационных потоков в интегральной взаимосвязи параллельных производственных процессов молочного и мясного направлений. Получили дальнейшее развитие подходы к классификации логистических систем в скотоводстве путем выделения общих и специфических критериев классификации. Построена модель механизма формирования и развития логистических систем скотоводства в агроформированиях.

Ключевые слова: логистика, логистическая система скотоводства, агроформирования, виды логистики, классификация видов логистики, механизм.

Samoilik Y.V. The mechanism of the formation and development of logistics systems in cattle-breeding agroformations

Summary. An approach to the interpretation of the category «logistics system in cattle-breeding» as a binary scheme promoting elements of material and information flows in the integral relationship of parallel production processes dairy and beef. Further developed approaches to the classification of logistics systems in the cattle-breeding through the allocation of general and specific classification criteria. A model of the mechanism of formation and development of logistics systems in cattle-breeding agroformations.

Keywords: logistics, logistic system of cattle breeding, agroformation, types of logistics, classification of logistics mechanism.